

”KYLLÄ MINUAKIN ON KEHUTTU”

Lastensuojelutyön haasteet

varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöissä tai puuttumisessa

Johanna Eloranta-Tirri &

Hanna Ollila

Opinnäytetyö, kevät 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Länsi, Pori

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaali- ja kasvatustieteiden
suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Eloranta-Tirri, Johanna & Ollila, Hanna. *"Kyllä minuakin on kehattu"* lastensuojelutyön haasteet varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöissä tai puuttumisessa. Pori, kevät 2012, 41 s, 1 liite.
Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Länsi Pori. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaali- ja kasvatusalan suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, mitä haasteita varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöt tai puuttuminen tuovat lastensuojelutyöhön. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöitä ja puuttumista tarkasteltiin lastensuojelutyön arjessa, niin sosiaalityön kuin lastensuojelulaitoksenkin näkökulmista.

Opinnäytetyö on laadullinen. Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin käyttämällä teemahaastattelua, jonka aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Teoreettinen viitekehys koostuu lastensuojelusta, varhaisesta vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta sekä niiden häiriöistä.

Tutkimusaineiston perusteella lastensuojelutyöhön tuovat haasteita varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöissä tai puuttumisessa lapsen rikkoutunut minäkuva ja hukassa oleva vanhemmuus ja tämän korvaamiseen tarvitaan ammatillista työtettä ja riittävää aikuisuutta. Oman haasteensa tuo myös ongelmien myöhäinen julkitulo.

Asiasanat: lastensuojelu, varhainen vuorovaikutus ja niiden häiriöt, kiintymyssuhde ja niiden häiriöt, teemahaastattelu, laadullinen tutkimus

ABSTRACT

Eloranta-Tirri, Johanna & Ollila, Hanna. Challenges in Child Protection of Early Interaction and Attachment Disorders or in Lack of Them.

41 p. 1 appendix, Pori, Spring 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option of Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The objective of this study was to study what challenges disorders or lack of early interaction and attachment brought to child protection. Disorders and lack of early interaction and attachment were studied from the perspective of everyday social work and child protection.

The study was qualitative. The data were gathered by using theme interviews. The data were analyzed by using inductive content analysis. The theoretic frame of reference was provided by child protection, early interaction and attachment as well as their disorders.

Based on the data, challenges were brought to child protection when there were disorders or lack of early interaction and attachment a child's broken self-image, and lost parenthood. To compensate this, professional way to work and adequate adulthood were needed. Late disclosure of problems brought challenges.

Keywords: child protection, early interaction and disorders in them, attachment and disorders in them, theme interview, qualitative study

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 LASTENSUOJELU	7
2.1 Lastensuojelulaki	8
2.2 Lastensuojelun arvot.....	8
2.3 Lastensuojelun periaatteet.....	10
3 EHKÄISEVÄ LASTENSUOJELU JA TUKITOIMET	13
4 LASTEN OIKEUDET	14
5 VARHAINEN VUOROVAIKUTUS JA KIINTYMYSSUHDE	17
6 KIINTYMYSSUHTEEN HÄIRIÖT	20
7 KIINTYMYSSUHTEEN HÄIRIÖT JA SJOITETTU LAPSI	21
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	23
8.1 Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia.....	23
8.2 Teemahaastattelu	24
8.3 Induktiivinen sisällönanalyysi	25
9 TUTKIMUSTULOKSET	28
9.1 Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde	28
9.2 Lapsen rikkoutunut minäkuva	28
9.3 Puuttuva vanhemmuus	29
9.4 Ammatillinen työote	30
9.5 Riittävä aikuinen	32
9.6 Myöhäinen ongelmien julkitulo.....	32
10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	33
11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	35
12 OPINNÄYTETYÖPROSESSI.....	37
LÄHTEET	39
LIITE 1	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on tutkimus varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöiden tai puuttumisen mukanaan tuomista haasteista lastensuojelutyössä. Valitsimme aiheen sen ajankohtaisuuden vuoksi. Aihe on vasta hiljattain nousut esille tutkimuksissa. Toimiessamme lastensuojelutyössä olemme havainneet, että varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöt ja puutteet vaikuttavat lapsen elämässä pitkälle tulevaisuuteen ja osa vaurioista on niin suuria, että niiden korjaamiseen menee aikaa tai niitä ei kyetä korjaamaan ehkä koskaan. Halusimme tuoda opinnäytetyömme kautta esille, mitä haasteita varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöt tai puutteet tuovat lastensuojelutyön arkeen.

Koska olemme työskennelleet samassa lastensuojelulaitoksessa ja aloitimme molemmat sosionomi (AMK) -opinnot samaan aikaan, tuntui luontevalta tehdä opinnäytetyö yhdessä lastensuojelulaitoksesta nousseesta ehdotuksesta. Aihe ei kuitenkaan tuntunut omalta eikä vastannut omia tarpeitamme, koska jollain tapaa piti saada opinnäytetyöhön varhaiskasvatuksellinen näkökulma lastentarhanopettajan kelpoisuutta varten, jota toinen meistä suoritti. Lopullinen aiheemme muotoutui lastensuojelulaitoksen kasvatustyön johtajan esittämästä ideasta, jonka heti koimme omaksemme. Kiinnostuksemme työtä kohtaan heräsi heti ja visio työn sisällöstä sekä toteuttamisesta oli alusta lähtien selkeänä mielessämme. Visiomme oli molemmilla myös yhtenevät.

Teoriaosuuden kirjoittamisessa työnjako oli alusta lähtien selkeä ja jakaantui helposti, toinen keskittyi lastensuojeluun ja toinen varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen. Haastattelut lastensuojelutyön parista tuntuivat luonnolliselta valinnalta, jotta saimme näkökulmia tutkimukseemme sieltä, mis-

sä työtä oikeasti tehdään, lasten arjesta. Haastattelut ja niiden analysointi hoidettiin yhdessä.

Käsitlemme opinnäytetyömme alussa teoriaa lastensuojelusta yleensä. Mitä lastensuojelu on, mitkä arvot ja periaatteet sekä lait määrittelevät sitä? Käymme myös läpi lastensuojelun tukitoimet, ehkäisevän lastensuojelutyön sekä lasten oikeudet. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen osalta määrittelemme käsitteet, minkä jälkeen esittelemme niissä ilmeneviä häiriöitä ja puutteita. Lähdemateriaalina kirjallisuuden lisäksi käytämme tekemiämme haastatteluja. Opinnäytetyömme lopuksi esittelemme tutkimustyön tulokset, johtopäätökset sekä pohdimme opinnäytetyöprosessia.

2 LASTENSUOJELU

Palvelujärjestelmä lastensuojelussa on laaja kokonaisuus, sen tehtävänä on tukea ja edistää lapsen kasvua ja kehitystä sekä sen tulee toimia ennakoidusti ja suunnitelmallisesti. Lastensuojelun palvelujärjestelmää tulee johtaa, ohjata ja kehittää pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti sekä yhteistyössä niiden kaikkien tahojen kanssa, jotka toimillaan vaikuttavat perheiden ja lasten hyvinvointiin. Tuki ja palvelu tulee toteuttaa siten, että perhe ja lapsi siitä eniten hyötyvät. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Kunnan on huolehdittava, että kaikille lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitetut palvelut, kuten terveydenhuolto, sosiaalihuolto ja opetustoiminta, on järjestetty, ja niiden kehittämisessä on huolehdittu siitä, että näiden palvelujen avulla lapsia ja vanhempia tuetaan sekä heidän hyvinvointiaan edistetään. Tärkeää on erityisesti huolehtia, että lapsen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kasvuolot ovat kehitystä edistävät ja turvalliset. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Ongelmien syntyä ja syvenemistä ehkäisevät riittävä vanhemmuuden tuki sekä kasvuolojen kehittäminen ja suunnitelmallinen riskiolosuhteiden vähentäminen. Kaikilla lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelevillä on vastuu ongelmien mahdollisimman varhaisesta tunnistamisesta ja heidän hyvinvoinnistaan. Lastensuojeluviranomaiseen on viipymättä otettava yhteyttä, kun herää huoli lapsen tai nuoren hyvinvoinnista, jotta saadaan selvitettyä mahdollinen lastensuojelun tarve. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Lastensuojelun viimeisenä keinona turvata lapsen kasvu ja kehitys on huostaanotto. Huostaanottoon turvaudutaan vain, jos lapsen oma käyttäytyminen tai olosuhteet kodissa uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen kehitystä ja terveyttä. Huostaanoton järjestämistä voidaan aloittaa vasta, kun avohuollon tukitoimet on koettu mahdottomiksi järjestää, ne eivät ole olleet sopivia tai ne ovat olleet riittämättömät. Huostaanoton on myös oltava lapsen

edun mukaista. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Sijaishuolto voidaan järjestää esimerkiksi perhehoitona tai laitoshoitona. Vastuu siitä, että sijaishuoltopaikka on lapsen edun ja tarpeen mukainen on sijoittavalla kunnalla. Sijaishuollon tarkoitus on, että lapsen tasapainoinen kehitys, hyvinvointi, yksilölliset tarpeet ja toiveet on turvattu. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

2.1 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeudet turvalliseen kasvu-ympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti tämän vanhemmilla ja muilla huoltajilla, heidän tulee turvata lapsen hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys. Lasten ja heidän perheidensä kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässä ja pyrittävä tarjoamaan apua riittävän varhain ja tarvittaessa ohjaamaan lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun tehtävänä on tukea lapsen huolenpidossa ja kasvatuksessa järjestämällä tukitoimia ja tarvittavia palveluita. (Laki lastensuojelusta 2007/417.)

2.2 Lastensuojelun arvot

Lastensuojelun tehtävänä on ennen kaikkea olla lasta varten ja lapsen puolella, siksi se onkin aina arvosidonnaista. Suomen perustuslaki, kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja niiden taustalla olevat ihmisoikeuksia ja ihmisyyttä korostavat kansainvälisesti hyväksytyt arvot ovat pohjana lastensuojelutyön keskeisimmille arvoille. Arvot yhdessä sosiaalialan eettisten periaatteiden kanssa ovat lastensuojelutyön lähtökohta. Lastensuojelun toiminnassa on

otettava myös huomioon Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen turvaama yksityiselämän ja perhe-elämän suoja. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien oikeuden ja aseman turvaaminen on julkisen vallan vastuulla. Lapsilla on oikeus erityiseen huolenpitoon ja suojeluun, jonka avulla voidaan auttaa lasta selviytymään vaikeasta tilanteesta, mutta myös turvata yhteiskunnassa aikuisen ja lapsen tasa-arvoinen asema. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Keskeisiä arvoja lastensuojelussa on kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu, joka sisältyy perustuslain kuudenteen pykälään. Perustuslaissa on mainittu erikseen, että lapsia on kohdeltava yksilönä ja tasa-arvoisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsella on samat oikeudet aikuiseen nähden, ellei oikeuksia ole rajoitettu johonkin lakiin perustuvasta syystä. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Laki mahdollistaa erityiset lapsiin kohdistuvat toimet, joiden avulla voidaan turvata aikuisiin nähden tasavertainen asema. Myös keskenään lapsilla on yhtäläiset oikeudet, eikä tähän vaikuta kodin ulkopuolinen sijoitukseen. Julkisella vallalla on erityinen vastuu sijoitetun lapsen perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Ilman lakiin perustuvaa syytä ei saa rajoittaa sijoitetun lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiään eikä loukata fyysistä koskemattomuutta tai muita keskeisiä oikeuksia. Erityisvelvollisuus lastensuojelussa on huolehtia lasten oikeuksista, jotka ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa. Oikeudenmukaisuus, ihmisarvon sekä ihmisyyden ehdoton kunnioittaminen ja syrjinnän ehkäisy kuuluvat myös lasten ihmisoikeuksiin ja perusoikeuksiin. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Kaikki toimenpiteet lastensuojelussa on suunniteltava ja toteutettava siten, että ne tuottavat lapsen kannalta mahdollisimman hyvän lopputuloksen ja ovat lapsen näkökulmasta perusteltuja. Jos tilanteeseen ei löydy hyvää ratkaisua, on valittava vähiten huono vaihtoehto lapsen kannalta. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

2.3 Lastensuojelun periaatteet

Lapsen edun periaate. Lastensuojelun tärkein periaate on lapsen edun turvaaminen, koska lastensuojelu lähtee lapsen tarpeista. Palvelujärjestelmää kehittäessä pyritään ennakoimaan lasten hyvinvoinnin varmistaminen ja tarpeisiin vastaaminen. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Koko perheen ja vanhempien tukeminen. Yleisten palvelujen piirissä tuetaan perheitä mahdollisimman pitkälle, mutta perheille, jotka tarvitsevat erityistä tukea, kehitetään ja tarjotaan tarvittavat erityispalvelut ja tukitoimet. Kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa luodaan edellytyksiä vanhempien jaksamiselle ja huomioidaan perhe-elämän tukeminen, kuten asumisen, toimeentulon, koulutusmahdollisuuksien ja lasten päivähoidon turvaaminen. Viimesijainen velvollisuus ja vastuu huolehtia lapsen hyvinvoinnista on lastensuojelulla, jos perheessä ei jostain syystä voida taata oikeuksien toteutumista ja riittävää turvaa. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Osallisuus. Lapsella pitäisi olla mahdollisuus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Lapsella on aikuiseen nähden samanlaiset oikeudet osallistua, ja siksi onkin tärkeää, että lapsen näkemykset otetaan huomioon ja ne tulevat kuulluksi. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Yhdenvertaisuus. Erilaisuus ei saa aiheuttaa syrjintää. Julkisen vallan pitää turvata kaikille etnisestä alkuperästä, kielestä, uskonnosta, mielipiteestä, vammauksesta, vammaisuudesta, terveydentilasta tai muusta ominaisuudesta riippumatta samanlaiset mahdollisuudet ja palvelut. Lastensuojelun tehtävänä on huolehtia, että jokaiselle lapselle turvataan tasa-arvoiset kehittymisen ja elämisen mahdollisuudet. Lasten pitää saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti

itseään koskeviin asioihin ja heitä on kohdeltava yksilöinä sekä tasa-arvoisesti. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Suhteellisuusperiaate. Sosiaalihuollossa suhteellisuusperiaate on nimeltään pienimmän tehokkaan tai lievimmän riittävän puuttumisen periaate. Periaate tarkoittaa sitä, että viranomaisauttamiskeinojen tulee olla oikeassa suhteessa niihin tavoitteisiin ja päämääriin. Lastensuojelun toimet eivät saa aiheuttaa lapsen suotuisalle kehitykselle vahinkoa, mutta silti keinojen tulee olla sellaisia, jotka tuovat asiakkaalle riittävää apua ja tukea. Lastensuojelu toimiikin vaikeassa roolissa kontrollin ja tuen välimaastossa, liian herkästi ei saa puuttua perheen sisäisiin asioihin, mutta silti lapsi tai perhe, joka on avuntarpeessa, tulee tunnistaa riittävän ajoissa. Tietyissä tilanteissa lapsella on oikeus saada apua tilanteeseensa, vaikka hän itse tai perhe ei olisikaan halukas ottamaan apua vastaan. Ensisijaisena keinona on käytettävä avohuollon tukitoimia, mutta sijaishuolto on järjestettävä viipymättä, mikäli se on lapsen edun mukaista ja tarpeellista. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Suunnitelmallisuus. Kunnan velvollisuutena on huolehtia, että heillä on alueellaan sellaisia palveluita, joita lastensuojelussa tarvitaan, ja ne on toteutettu asiakkaiden tarpeiden mukaan. Lastensuojelua on toteutettava, johdettava ja suunniteltava pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti. Työprosessi niin avohuollossa, sijaishuollossa kuin jälkihuollossakin, lapsikohtaisessa ja perhekohtaisessa lastensuojelussa perustuu yksityiskohtaiseen asiakassuunnitelmaan sekä sen arviointiin ja seurantaan. Pohjana asiakassuunnitelmalle on lapsen tarpeiden huolellinen selvittäminen, suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus työn tehostamisen sekä vaikuttavuuden arviointi. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Palveluiden oikea-aikaisuus. Lastensuojelun pyrkimyksenä on ongelmien ennaltaehkäiseminen ja entistä varhaisempi puuttuminen ja tuki. Asiakkaiden on saatava riittävästi tietoa palvelutarjonnasta ja palvelujärjestelmän toiminnasta, li-

säksi asiakkaille on tarjottava apua silloin, kun he sitä tarvitsevat. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

3 EHKÄISEVÄ LASTENSUOJELU JA TUKITOIMET

Lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä hyvinvointia turvataan ja edistetään ehkäisevällä lastensuojelulla. Sen avulla myös tuetaan vanhemmuutta. Kunnan palvelut, kuten äitiysneuvola ja perheneuvola, opetus, nuorisotyö, päivähoito sekä muu sosiaalihuolto ja terveydenhuolto toteuttavat ehkäisevää lastensuojelutyötä. Kun perhe tai lapsi ei ole lastensuojelun asiakkaana, kunta järjestää ehkäisevää lastensuojelua. (Lastensuojelulaki 2007.)

Varhaisessa vaiheessa havaitut lasten ja nuorten kasvatukseen ja huolenpitoon liittyvät ongelmatilanteet sekä perheille varhaisen tuen tarjoaminen niistä selviytymiseksi peruspalveluilla vähentävät perhekohtaista ja lapsikohtaista lastensuojelun tarvetta. Ensisijaisena vaihtoehtona sijaishuollolle tai huostaanotolle ovat avohuollon tukitoimet. Niiden on oltava riittäviä, mahdollisia ja sopivia lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi. Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä välittömästi, mikäli kasvuolot eivät ole turvalliset tai ne vaarantavat lapsen kehitystä tai terveyttä tai jos lapsi omalla toiminnallaan on vaaraksi omalle kehitykselleen ja terveydelleen. Tarkoituksena avohuollon tukitoimilla on tukea ja edistää lapsen myönteistä kehitystä. Lapsen etu on aina ensisijainen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Lastensuojelun käsikirja 2012.)

Lapsen ja perheen kanssa yhdessä suunnitellaan avohuollon tukitoimia yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Tukitoimia voivat olla esimerkiksi perheen ja lapsen ongelmatilanteen selvittäminen sekä lapsen kuntoutumista tukevat terapiapalvelut ja hoitopalvelut, tukihenkilö tai tukiperhe, perhetyö, vertaisryhmätoiminta, lomatoiminta ja virkistystoiminta sekä asumisen ja toimeentulon turvaaminen. Lapsi voidaan myös sijoittaa osana avohuollon tukitoimia joko yksin tai yhdessä vanhempiensa kanssa laitoshoitoon tai sijaishoitoon lapsen kuntoutuksen tai tuen tarpeen arvioinnin vuoksi sekä huolenpidon väliaikaiseksi järjestämiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

4 LASTEN OIKEUDET

Lastensuojelun asema sosiaalihuollon järjestelmänä alkoi hahmottua sosiaalihuollon periaatekomitean toimesta 1970 -luvun alussa. Sijaiskasvatuksen tarkoituksena oli korjata häiriintyneitä ihmissuhteita ja sitä pidettiin enimmäkseen kuntouttavana toimena. (Pulma & Turpeinen 1987, 240-241.)

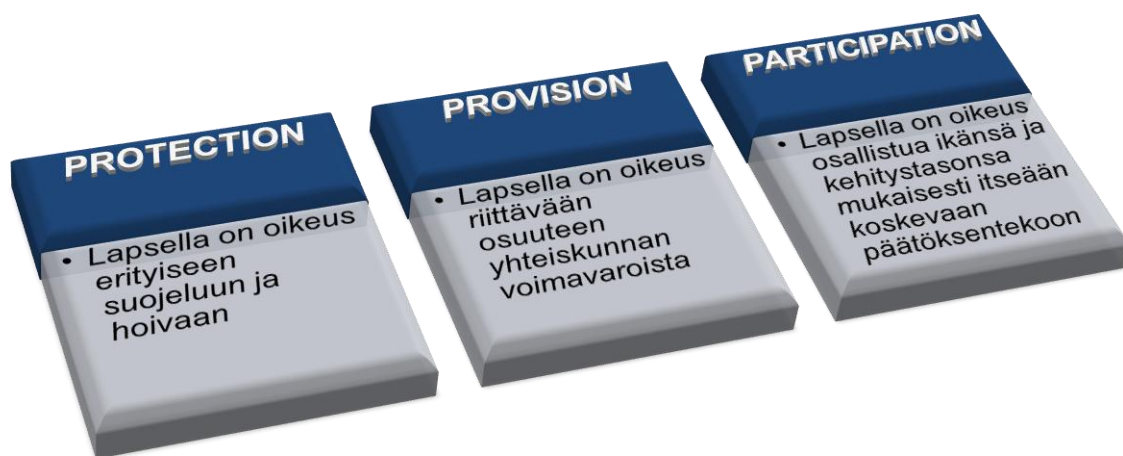
Vuonna 1974 Lastensuojelun Keskusliitto, sosiaalihuoltotoimikunnan kanssa, alkoi hahmottaa lastensuojelun kokonaisohjelmaa, jonka lähtökohtana olivat lasten oikeudet. Lastensuojelu määriteltiin kokonaisuudessaan uudelleen.

”Lastensuojelun tarkoituksena ja päämääränä on erilaisin toimenpitein luoda yhteiskunnan lapsiväestölle vallitsevien taloudellisten edellytysten rajoissa mahdollisimman hyvät kaikenpuolisen kehittymisen edellytykset, jotta lapsista kehittyisi fyysisesti ja psyykkisesti terveitä, mieleltään tasapainoisia ja jatkuvasti muuttuvaan yhteiskuntaelämään hyvin sopeutuvia, vastuuntuntoisia ja rakentavia yksilöitä. Niiden kohdalla, joiden sopusuhtaista varttumista ja kehittymistä fyysiset tai psyykkiset vajavuudet, häiriöt tai erityisesti sosiaaliset epäkohdat haittaavat, pyritään määrätyn toimenpitein näitä haittoja lieventämään tai ne kokonaan poistamaan.”

Lastensuojelullinen näkökulma lasten oikeuksista saatiin yhteiskuntapolitiikkaan ja laajaa lastensuojelukäsitettä toi julki YK:n kansainvälinen lastenvuosi 1979. (Pulma & Turpeinen 1987, 242-243.)

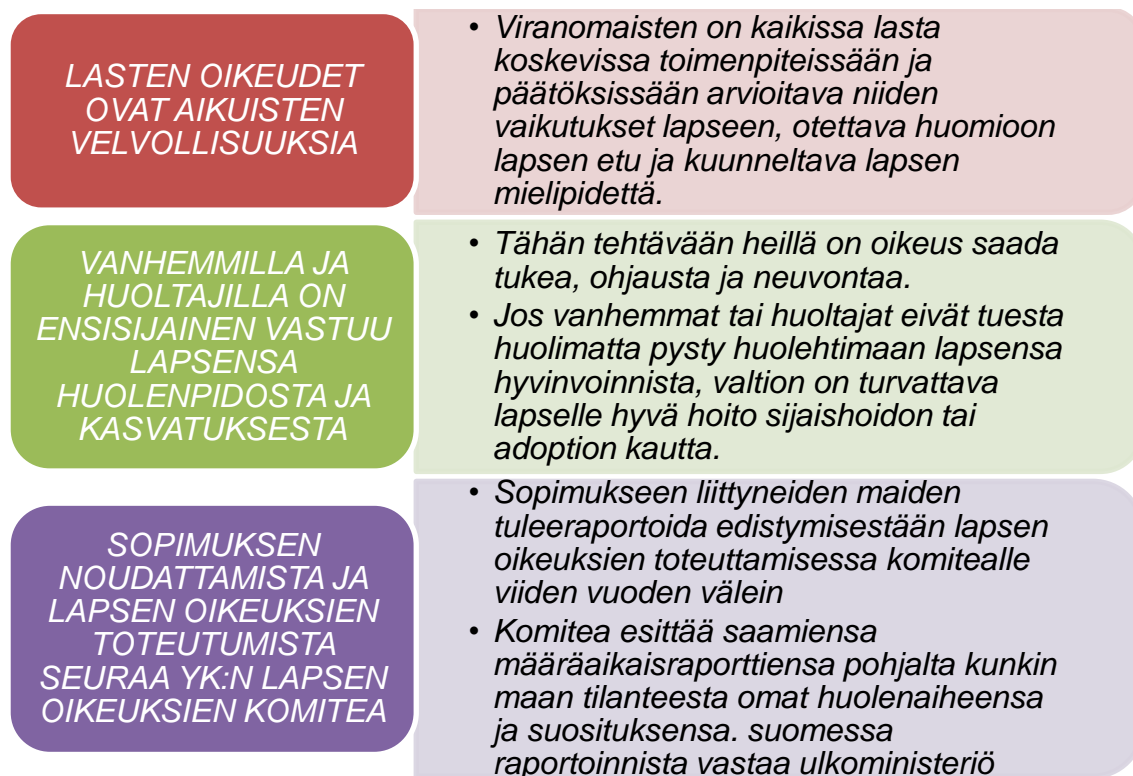
Lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa Suomessa valtiota, kuntia, lasten vanhempia ja muita aikuisia. Sopimus hyväksyttiin vuonna 1989 Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa, Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1991. (Lapsiasiavaltuutettu i.a.)

Alla olevassa kuviossa on esitetty, miten lapsen oikeuksien sopimuksen sisältö voidaan tiivistää kolmeen eri teemaan.

KUVIO 1. Lapsen oikeuksien sopimuksen sisältö. (Lapsiasiainvaltuutettu 2007.)

Kuviossa 2 olevat asiat ovat Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksesta. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia.

KUVIO 2. Sopimus lapsen oikeuksista (Lapsiasiainvaltuutettu 2007.)

5 VARHAINEN VUOROVAIKUTUS JA KIINTYMYSSUHDE

Silvén pohtii kirjassaan kysymystä, miksi vauva kiintyy. Hän kertoo kiintymyssuhdeteorian alkua. Vuonna 1935 Konrad Lorenz julkaisi urauurtavan löytönsä sorsanpoikasten leimautumisesta. Harry Harlow osoitti emoistaan erotetuilla reesusapinoiden poikasilla tehdyllä tutkimuksella vuonna 1958, että fyysisen läheisyyden turvan lohdutus oli oraalista tyydytystä tärkeämpää. Silvén nostaa viime vuosisadan merkittävimmäksi näkemykseksi kiintymyksen syntymekanismista Charles Darwinin evoluutioteorian. Sen vaikutuksesta brittiläinen lastenpsykiatri John Bowlby (1907-1990) oletti kiintymyskäyttäytymisen olevan ihmislajissa ja muissa nisäkkäissä biologisesti säädeltyä. (Silvén 2010, 66.)

Bowlbyn mukaan kiintymyskäyttäytymistä ohjaa lapsen geneettisen perimän lisäksi muuttuva kasvuympäristö. Lähtökohtana tähän olivat hänen kliiniset kokemuksensa lasten ja nuorten hoidosta. Keskeisen kulmakiven Bowlbyn näkemyksissä muodostaa käsite ”itseä ja muita koskevat sisäiset työmallit”, eli varhaiset kokemukset säätelevät hetkestä toiseen lapsen odotuksia uusissa vuorovaikutustilanteissa. Nämä varhaiset kokemukset saavat lapsen kohtelevaan toista siten, että toisen käytös vahvistaa lapsen odotuksia ja siten voimistaa aiemmin koettua. (Silvén 2010, 66-67.)

Moderni kiintymyssuhdeteoria rakentuu paitsi Bowlbyn ajatuksiin myös Mary Ainsworthin (1913-1999) tieteellisiin havaintoihin lapsen kiintymyssuhteista, kuvaa Silvén. Teorian mukaan pieni lapsi muodostaa tunnesiteen eli kiintymyssuhteen läheisiin ihmisiin perheessään. Kiintymyssuhteessa lapsi saa turvaa, lohtua sekä hoivaa. Lapsen ensisijaiseksi huoltajaksi Bowlby kutsuu henkilöä, johon lapsi ensimmäisenä kiintyy. Tämä henkilö on yleensä lapsen biologinen äiti. Jos vauva kokee menettävänsä yhteyden kiintymyksen kohteeseensa, hän ilmaisee läheisyyden tarpeensa kiintymyskäyttäytymisellä. Kiintymyskäyttäytyminen ilmenee vauvan kohdatessa jotakin poikkeavaa, jolloin vauva hakee läheisyyttä katseen, hymyn, ääntelyn tai itkun keinoin sekä

hakeutumalla fyysisesti lähelle. (Silvén 2010, 68-71.)

Bowlby onkin määritellyt kiintymyssuhteen emotionaalisesti merkittäväksi suhteeksi, jonka ihminen luo turvallisuudentunteensa takaamiseksi. Silvén korostaa vanhemman sensitiivisyyden olevan merkittävä tekijä vanhemman ja vauvan vuorovaikutussuhteen kehittymisessä. Vanhemman sensitiivisyydellä tarkoitetaan valmiutta havaita ja vastata tarkoituksenmukaisesti lapsen tunnetiloihin sekä olla mieleltään läsnä. Silvén kokoaa Ainsworthin ajatusta sensitiivisyydestä: kun lapsi voi avoimesti ja monipuolisesti ilmaista tunteitaan, turvautua vanhempaan ja tutkia ympäristöään, niin sensitiivisyys edistää turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. (Silvén 2010, 152.)

Läheisillä ihmissuhteilla ajatellaan olevan Silvénin mukaan pitkäaikaisia vaikutuksia lapsuus- ja nuoruusiän kehityksen kulkuun. Lapsi oppii säätelemään omia tunteitaan ja toimimaan taitavasti muiden kanssa ollessaan vuorovaikutuksessa vanhempansa kanssa. Turvallinen ja läheinen suhde vauvaiässä näyttäisi Silvénin ja Kouvon (2008) tutkimuksen mukaan vähentävän epäsuotuisan kehityskulun todennäköisyyttä. (Silvén 2010, 84.)

Vauva vaatii aluksi jatkuvaa huolenpitoa tarpeidensa tyydyttämiseksi ja vauva ilmoittaa tarpeistaan itkemällä. Herkästi reagoiva ensisijainen hoitaja huomaa itkun ja vastaa siihen kulloisenkin tarpeen mukaan. Vanhempi ja lapsi ovat riippuvuussuhteessa ja keskenään vuorovaikutuksessa, jolloin he oppivat tunnistamaan toisensa ja reagoimaan toisiinsa herkästi. Onnistuneen vuorovaikutuksen ansiosta lapselle kehittyy ensimmäisen vuoden aikana perusluottamus. Tällöin hän luottaa siihen, että maailma on turvallinen, hänen tarpeensa tyydytetään, hän voi vaikuttaa maailmaan, vanhempi on luotettava ja hyvä sekä hän itse on hyvä. Toisen elinvuoden aikana sensitiivisen vanhemman ensisijainen tehtävä on asettaa asiaankuuluvat rajat lapselle, joka alkaa tutkia maailmaa. Rajoja asettaessaan sensitiivinen vanhempi korjaa kiinnittymisessä tapahtuneen katkoksen, jonka hän on aiheuttanut kieltämällä lasta ja saanut lapsen tuntemaan häpeää. Käyttäytymisellään vanhempi osoittaa, että hän rakastaa ja todella välittää lapsesta. Lapsi ei enää tunne itseään pahaksi, vaan tuntee olevansa hyvä, vaikka hänen tekonsa eivät olisikaan aina hyväksyttäviä

vanhemman mielestä. Tällöin lapsi oppii tuntemaan syyllisyyttä teostaan, jolloin hän haluaa korjata virheensä. (Becker-Weidman & Shell 2008, 43-44.)

Silvén esittelee kirjassaan lyhyesti Ainsworthin vierastilanne -menetelmän, jonka avulla voidaan tutkia, miten lapsi toimii turvallisuudentunnettaan uhkaavassa tilanteessa, eli missä määrin lapsi käyttää läheistä ihmissuhdetta turvallisuudentunteensa ylläpitämisessä. Ainsworth havaitsi kolme eri tavalla jäsentynyttä kiintymystyyppiä. Turvallisesti (secure) kiintynyt lapsi ilmaisee tunteensa avoimesti, koska hänen kokemuksensa mukaan läheinen ihminen on ollut saatavilla tarpeen vaatiessa. Turvattomia kiintymystyyppejä hän havaitsi kahdenlaisia. Välttelevästi (avoidant) kiintyneellä lapsella on tarve luottaa itseensä, koska läheisyyttä ei ole ollut saatavilla samassa määrin kuin turvallisessa kiintymyssuhteessa. Vastustavasti (resistant) kiintynyt lapsi käyttäytyy riippuvaisesti, koska läheinen ihminen on ollut saatavilla epäjohdonmukaisesti. Näiden lisäksi Mary Main havaitsi kolmen jäsentyneen tyyppin lisäksi neljännen, joka on jäsentymätön (disorganized) kiintymystyyppi. Tässä vauvan kannalta kiintymyksen kohde on ollut samanaikaisesti sekä pelon lähde että ratkaisu pelottavaan tilanteeseen. (Silvén 2010, 75-78.)

Patricia Crittenden laajensi Ainsworthin menetelmiä normatiivisista populaatioista epätavallisiin, elinehdoiltaan poikkeaviin populaatioihin. Hautamäki kuvaa, miten Crittenden (1998b, 1994, 1997a, 1997b, 1997c, 2000a, 2000b) on muotoillut teoreettisesti eteenpäin kiintymyssuhdeteoriaa vaaran ja vaaralta suojautumisen näkökulmasta katsoen. Tämä on noussut esiin hänen tutkimuksistaan, jotka koskevat laiminlyötyjen ja kaltoin kohdeltujen lasten ja heidän vanhempiansa usein äärimmäisiä kiintymyssuhteita. Hän on kehittänyt lapsen kiinnittymistä koskevaa luokittelua eteenpäin aikuisten kiintymyshaastattelu -menetelmällään. (Sinkkonen & Kalland 2001, 45.)

6 KIINTYMYSSUHTEEN HÄIRIÖT

Becker-Weidmanin ja Shellin kirjan mukaan kiintymyssuhteen häiriöihin on monia syitä. Ilmeisimpiä ja yleisimpiä syitä kiinnittymisen vaikeuksiin ovat kaltoinkohtelu, emotionaalinen ja fyysinen laiminlyönti sekä emotionaalinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta. Kaltoinkohtelun jatkuessa pitkään se synnyttää vääristyneitä työmalleja omasta itsestä, muista ihmisistä ja ihmissuhteista. Näistä tulee yksilön vallitseva ja pysyvä ominaisuus. Krooninen kaltoinkohtelu muokkaa lapsen maailmankuvan kaoottiseksi, epäluotettavaksi, ennalta arvaamattomaksi ja reagoimattomaksi. (Becker-Weidman 2008, 44-45.)

Lisäksi Sinkkosen ja Kallandin kirjassa Glaser kuvaa, miten hyvien vuorovaikutustilanteiden puuttuminen hävittää aivojen synapsiliitoksia. Hän toteaaakin, että ”laiminlyönti ja ympäristöärsykkeiden puute aivojen kehityksen kriittisten vaiheiden aikana voi johtaa pysyvästi heikentyneisiin kognitiivisiin kykyihin.” (Sinkkonen & Kalland 2001, 77.)

Hautamäki toteaa kuitenkin Niemelän, Siltalan ja Tammisen kokoamassa kirjassa, että nykyisen käsityksen mukaan varhainen kiintymyssuhde ei yksinään johda myöhemmin ilmeneviin käyttäytymishäiriöihin, vaan toimii eräänlaisena kehityspolunalkuna ja ainoastaan antaa suuntaa tuleville tapahtumille. Kiintymyssuhteella on taipumus pysyä samana silloin, kun muutkin elämän olosuhteet ovat stabiilit. (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003, 101.)

7 KIINTYMYSSUHTEEN HÄIRIÖT JA SIJOITETTU LAPSI

Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan lapsen terveen kehityksen perustana läheisten, turvallisten ja pysyvien kiintymyssuhteiden merkitystä. Sijoitettaessa tai adoptoitaessa lapsi rikotaan tätä perusperiaatetta vastaan. Lastensuojelun toimenpiteenä sijoitetulta lapselta puuttuu kokemus turvallisista kiintymyssuhteista. Huostaanoton ja sijoituksen tavoitteena on tarjota lapselle hänen kehitystään suojaava kasvuympäristö. Kallandin mukaan ”lapsen edun mukaisessa sijoituksessa, varhaisissa kiintymyssuhteissaan vaurioituneelle lapselle, annetaan mahdollisuus luoda pysyviä ja turvallisia tunnesuhteita”. Lapsi tarvitsee aikuisen, joka muistelee hänen kanssaan menneisyyttä, tuo ymmärrystä nykyisyyteen ja luo hänen kanssaan tulevaisuuden mahdollisuuksia. (Sinkkonen & Kalland 2001, 207, 209.)

Sijoitetuilla lapsilla, jotka ovat kokeneet useita kiintymyssuhteiden katkoksia varhaisvaiheissaan, on huomattavasti muita useammin reaktiivisen kiintymyssuhdehäiriön (RAD) piirteitä. Tämä häiriö voi ilmetä valikoimattomana sosiaalisuutena, äärimmäisenä estyneisyytenä tai joskus näiden kahden yhdistelmänä. Tällainen valikoimattomasti sosiaalinen lapsi ei näytä vierastavan, vaan hän ottaa kontaktia vieraisiin ihmisiin intimiteettirajoja rikkovalla tavalla, kuten tarrautumalla, pyrkimällä syliin ja on valmis lähtemään vieraan mukaan. Tämänkaltainen valikoimattomuus onkin kiinnittymättömyyden merkki, sillä pienen lapsen tulisi vierastaa tuntematonta henkilöä ja hakea turvaa vanhemmastaan. Toinen tapa, jossa näkyy lapsen kiinnittymättömyys, on vahva välttely: lapsi ei suostu katsekontaktiin, ei syliin eikä turvaudu aikuiseen lainkaan. Muita alkuoireita sijoitetulla lapsella ovat stereotyyppinen käyttäytyminen, esimerkiksi kehon heijaaminen, rankaiseva ja kontrolloiva käyttäytyminen aikuista kohtaan, itsetuhoisuus tai itseä vahingoittava käyttäytyminen, tottelemattomuus ja neuvottelukyvyn puuttuminen, liiallinen valppaus sekä aggressiivisuus. (Sinkkonen & Kalland 2011, 211.)

Kun lapsen kiintymyssuhde on vaurioitunut, hän ei kykene automaattisesti

hyödyntämään hyvää kasvuympäristöä. Myöskään turvallista tai normatiivista vuorovaikutusmallia käyttävä vanhempi ei välttämättä kykene tavoittamaan vaurioituneen lapsen tarpeita. Lapsen tunne-elämän käsittelemättömät kipukeskukset sekä sietämättömät ja hänelle itselleen käsittämättömät tunnemyrskyt kuormittavat häntä ja vaurioittavat hänen vuorovaikutussuhteitaan. Lapsen ympärillä olevat aikuiset joutuvat pyöritykseen, joka aiheuttaa voimattomuutta, pettymystä ja suuttumusta heille. Suuttumus ja pettymys puolestaan vahvistavat entisestään lapsen ennestään toimimattomia vuorovaikutusmalleja. (Sinkkonen & Kalland 2011, 212-213.)

Becker-Weidmanin kokemuksen mukaan monilla laitoksessa pitkiä aikoja viettäneillä lapsilla ilmenevät oireet heijastavat usein sitä tapaa, jolla heitä on kohdeltu kaltoin. Kaikissa tapauksissa näiden lasten on vaikea säädellä tunteitaan, sietää pettymyksiä ja hallita impulsiivisuuttaan. Heiltä kaikilta puuttuu perusluottamuksen tunne sekä heidän sisäiset työmallinsa saavat heidät tuntemaan itsensä vajaiksi, niin ettei kukaan rakastaisi heitä eivätkä he ole rakastettavia. Tällöin ei ole mitenkään epätavallista, että nämä lapset alkavat häiriköidä aktiivisesti tai passiivisesti, kun he elävät kodissa, jossa perheenjäsenten keskinäinen läheisyys kuuluu erottamattomasti arkipäivään. Becker-Weidman lainaa Bowlbya, joka on maininnut useita mielenterveyden ongelmia, jotka juontavat juurensa erilaisista varhaislapsuuden ensisijaisessa kiintymyssuhteessa koetuista vaikeuksista. Näitä ovat esimerkiksi masentuneisuus ja ahdistuneisuus. (Becker-Weidman & Shell 2008, 45-49.)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksenä oli ”Mitä haasteita varhaisen vuorovai-
kutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöt tai puuttuminen tuo lastensuojelutyöhön?”
Tutkimuskysymys muotoutui jo alkuvaiheessa, kun määrittelimme tutkimusase-
telmaa. Alun ajatus keskittää tutkimus koskemaan lastensuojelulaitoksessa teh-
tävän työn haasteisiin ja tutkia samalla myös kyseisen laitoksen työn laatua las-
tensuojelun sosiaalityöntekijöille tehtävän lomakehaastattelun avulla karsiutui,
koska aihe olisi jakautunut liikaa. Laajensimme tutkimustamme ulottumaan las-
tensuojelutyöhön yleensä. Tällöin tutkimusmenetelmäksemme muotoutui kvali-
tatiivinen tutkimus. Tutkimuskysymykseen lähdimme etsimään vastausta tee-
mahaastattelun avulla, jonka analysoimme aineistolähtöisellä sisällönanalyysil-
la, jotta saimme haastattelumateriaalin yhteneväisyydet ja eroavaisuudet esille.

8.1 Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista
elämää. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaaran mukaan kvalitatiivinen tutkimus on
heidän mukaansa luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto
kootaan luonnollisista tilanteista. Tutkija käyttää itseään tiedonkeruun
instrumenttina ja luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihinsa
tutkittaviensa kanssa kuin mittausvälineisiin. Tutkijan lähtökohtana on aineiston
monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Hän suosii metodeja, kuten
teemahaastattelu tai osallistuva havainnointi, joissa tutkittavien näkökulmat
pääsevät esille. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti.
Tutkimussuunnitelma muotoutuu joustavasti tutkimuksen edetessä. Tapauksia
käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi,
Remes & Sajavaara 2009, 160, 164.)

8.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Haastattelu etenee tiettyjen teemojen varassa sen sijaan, että olisi yksityiskohtaisia kysymyksiä. Se lähtee oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä. Ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu tallentaminen, joka saa haastattelun sujumaan nopeasti ja luontevasti. Nauhoittamalla haastattelusta säilyy olennaisia seikkoja kommunikaatiotapahtumasta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47-48, 92.)

Haastattelun etuna on joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Kysymykset voidaan myös esittää siinä järjestyksessä, kuin tutkija katsoo aiheelliseksi. Haastattelun onnistumisen kannalta on suositeltavaa, että haastateltavat saavat tutustua kysymyksiin tai aiheeseen etukäteen. Aihe on eettisesti perusteltua kertoa haastateltavalle. Haastattelija voi toimia myös havainnoitsijana. Haastattelun etu on myös siinä, että haastateltavaksi voidaan valita henkilöt, joilla tiedetään olevan kokemusta tai tietoa tutkittavasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75-76.)

Otimme ensin yhteyttä sijoituksista vastaavaan lastensuojelun sosiaalityöntekijään, koska ajatuksenamme oli haastatella häntä opinnäytetyötämme varten. Hänen ehdotuksestaan ja ideastaan haastatella hänen työyhteisöään yksilöhaastattelun sijaan otimme yhteyttä puhelimitse johtavaan lastensuojelun sosiaalityöntekijään. Haastattelua varten anoimme tutkimuslupaa ja sen saatuamme sovimme päivän, jolloin teimme haastattelun. Kysyimme suullisesti lupaa lastensuojelulaitoksen johtajalta haastatella opinnäytetyötämme varten lastensuojelulaitoksen työntekijöitä. Haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista ja kysymykset olivat tiedossa etukäteen.

Teemahaastattelun toteutimme kahtena ryhmähaastatteluna aikaa säästääksemme ja saadaksemme eri ammattiryhmien näkemyksiä ja mielipiteitä keskustelunomaisella tavalla esille. Ryhmähaastattelut jaettiin kahteen ryhmään, saadaksemme myös samaa työtä tekevien mielipiteiden yhteneväisyydet ja eroavaisuudet esille. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa olivat keskikokoisen kunnan johtava sosiaalityöntekijä, kaksi lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijää, sosiaaliohjaaja perhetyöstä sekä lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijä. Toisessa ryhmähaastattelussa haastattelimme kuutta lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatustyönohjaajaa. Kasvatustyönjohtajan haastattelun saimme käyttöömmme kirjallisesti, koska hän ei ollut mukana ryhmähaastattelussa. Käytimme teemahaastatteluun tekemäämme kysymysrunkoa (liite 1) jokaisessa haastattelussa, jotta aineisto olisi helpompi analysoida ja saisimme vastaukset tutkimuskysymykseemme. Nauhoitimme haastattelut ja litteroimme tutkimustiedon kannalta oleelliset asiat sanatarkasti. Haastatteluista kertyi analysoitavaa yksi tunti ja 22 minuuttia.

8.3 Induktiivinen sisällönanalyysi

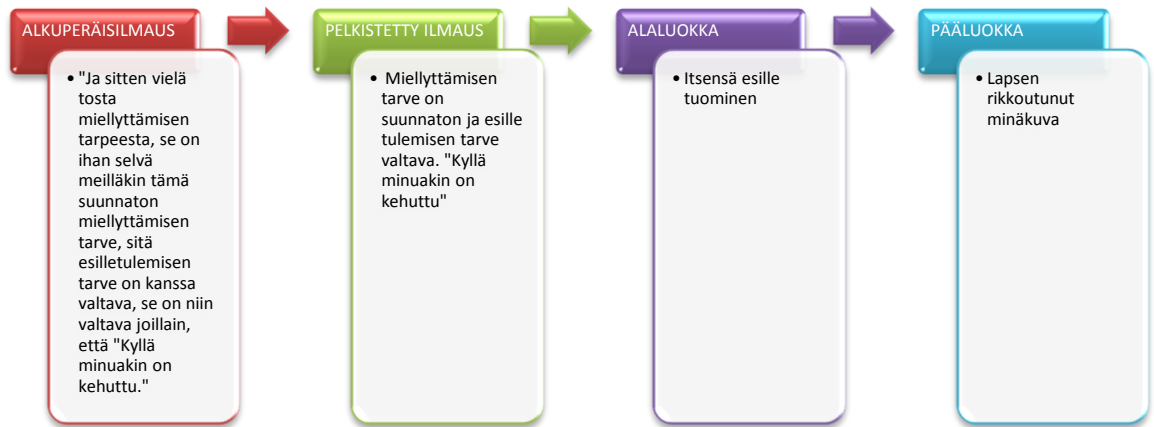
Induktiivisella (yksittäisestä yleiseen) päättelyn logiikalla pyritään aineistolähtöisessä analyysissä luomaan tutkimusainestosta teoreettinen kokonaisuus. Tässä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävän asetteluun mukaisesti. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja eikä aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 95-97.)

Teemoittelulla tarkoitetaan, että analyysivaiheessa tarkastellaan aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Ne saattavat pohjautua teemahaastattelun teemoihin ja usein ainakin lähtökohtateemat nousevat

esiin. Näiden lisäksi tulee tavallisesti esille lukuisia muita mielenkiintoisia teemoja. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173.)

Tuomen ja Sarajärven kirjassa kerrotaan, miten Kyngäs ja Vanhanen (1999) luovat moniin lähteisiin vedoten kuvaa sisällönanalyysistä menettelytapana, jonka avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysillä pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti. Laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Miles ja Huberman (1984) kuvaavat induktiivisen aineiston analyysia kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105, 107, 109-111.)

Jaoimme käsiteltävän materiaalin haastattelurungon kysymyksien alle ja redusoinimme tekstistä tutkimuksen kannalta epäoleelliset asiat pois, tämän jälkeen jatkoimme redusointia maalaamalla oleelliset sanat pelkistettyjen ilmausten löytymiseksi. Ryhmittelimme pelkistetyt lauseet sisällöltään samankaltaisiin osioihin ja muodostimme niille yhteisistä tekijöistä alaluokat. Keräsimme alaluokat jälleen allekkain sisällöltään samankaltaisten osioiden alle ja pääluokat syntyivät niiden yhteisistä tekijöistä. Ryhmittelimme ja loimme ajatuskokonaisuuksia koko aineistosta kuviossa 3 kuvatun esimerkin mukaisesti.

KUVIO 3. Esimerkki aineiston ryhmittelystä ja ajatuskokonaisuuden luomisesta

9 TUTKIMUSTULOKSET

Opinnäytetyömme tutkimusaineiston analyysistä saimme ajatuskokonaisuuksia, jotka vastasivat tutkimuskysymykseemme ”Mitä haasteita varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöt tai puutteet tuo lastensuojelutyöhön?”. Nämä ajatuskokonaisuudet avaamme seuraavissa kappaleissa.

9.1 Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde

Haastatteluista voisi varhaisen vuorovaikutuksen kiteyttää seuraavaan: *”Kaikki oleminen on vuorovaikutusta, se mitä vanhemman ja vauvan välillä tapahtuu. Vanhemman herkkyyks tulkita niitä viestejä, joita lapsi lähettää.”* Haastateltavien mukaan jokaisen lapsen tulee saada kokea olevansa hyväksytty juuri sellaisena kuin on. Lapsen kokiessa olevansa hyväksytty ja rakastettu, hänen kokemansa turvallisuus ja luottamus synnyttävät kiintymyssuhteen. Tämä on pohja pitkälle tulevaisuuteen ja vaikuttaa lapsen kykyyn toimia jatkossa vastavuoroisesti muiden ihmisten kanssa.

9.2 Lapsen rikkoutunut minäkuva

Jokaiselta haastattelun ammattiryhmän edustajalta nousi esille keskustelussa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöiden tai puutteiden aiheuttama lapsen rikkoutunut minäkuva. Varhainen vuorovaikutus alkaa heti lapsen synnyttyä eikä luottamussuhdetta synny, jollei lapsen perustarpeita tyydytetä. Haastateltavien mukaan epäonnistunut vuorovaikutus johtaa rikkoutuneeseen minäkuvaan. Tällainen vaillejäämiskokemus johtaa rajattomuuteen, niin käyttäy-

tymisessä kuin omien rajojen asettamisessakin. Lastensuojelutyön haasteet ovat valtavia haastateltujen mukaan, koska lapsen kiintymyssuhteen puutteen vuoksi lapsella on puutteita itsetunnossa, sosiaalisissa taidoissa sekä uskalluksessa luottaa aikuisiin.

Haastattelusta nousi esille esimerkki pahoin häiriintyneestä lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta, jolloin lapsi yrittää alistaa aikuista.

”Oli nelivuotias tyttö, joka sanoi äidilleen joka ilta, että tuolla sängyn alla on mörkö ja että äidin täytyy nyt vahdata sinne sängyn alle. Ja äidin piti olla siellä lattian raossa, katsoa sinne sängyn alle niin kauan, että tyttö nukahti. Tytär oli ottanut sen vallan silloin jo äidiltään ja kun tämä tyttö meni kouluun niin hänestä tuli häirikkö, koska hän yritti alistaa siellä koulussa opettajaa eli aikuista.”

Itsensä esille tuomisen tarve ja huomion haku oli haastateltavien mielestä näkyvä esimerkki lapsen rikkoutuneesta minäkuvasta. Työmme otsikkonakin näkyvä lausahdus *”Kyllä minuakin on kehuuttu”* oli elävä esimerkki suunnattomasta miellyttämisen ja esille tulemisen tarpeesta, joka peilaa lasten tuntemuksiin kilpailla aikuisten huomiosta lastensuojelulaitoksessa, vaikka haastateltavien mukaan tarvetta kilpailuun ei olisikaan. Lausahdus tuli tilanteesta, jossa työntekijä oli kehunut toista lasta tämän suoriutumisesta ja toisen piti heti korostaa itseään.

9.3 Puuttuva vanhemmuus

Lähestulkoon kaikkiin lastensuojelun asiakkuuksiin liittyvät jollain tasolla lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen puutteet sekä kiintymyssuhteen häiriöt, usein sukupolvelta toiselle. Tämä tulee esille lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä haastateltaessa. Lisäksi he kuvaavat, että kykenemättömyys lapsen edun mukaiseen vanhemmuuteen on yleistä. Vanhemmuuden etsimiseen tarjotaan työkaluksi perhetyötä, aina kun

mahdollista. Vanhemmille itselleen tuen tarpeen näkeminen on haasteellista. Vanhemmuudesta puuttuu usein myös luontainen sukupuolijako eli miehen roolimalli, haastateltavien mielestä.

Vanhempien kanssa työskenneltäessä oman haasteensa luo ongelman tunnistaminen, kuvaa perhetyöntekijä. Jos ongelma olisi esimerkiksi alkoholismissa, se olisi helppo osoittaa, mutta ongelman ollessa vuorovaikutuksessa tai kiintymyssuhteessa on haastavaa saada vanhempi ymmärtämään ja tunnistamaan sitä.

9.4 Ammatillinen työote

Haastatteluista kävi ilmi, että lastensuojelussa lapsi on tärkeä. Tarvitaan aikaa, läsnäoloa ja välittämistä. Pienet hetket ja tavallinen ”tylsä arki” ovat tärkeitä asioita lasten elämässä, mutta tarvitaan myös jatkuvuutta sekä sitoutuneet ja ammattitaitoiset työntekijät. Lapsi tarvitsee ympärilleen johdonmukaisia turvallisia aikuisia, jotka pitävät kiinni sovituista rajoista, silloin se mikä pitää tänään, pitää myös huomenna, mikä luo turvallisuutta. Omaohjaajilla on myös tärkeä rooli ja juuri ne hetket omaohjaajan kanssa saattavat olla niitä korjaavia kokemuksia.

Haastattelussa pidettiin myös tärkeänä sukupuoliroolien vaikutusta, lapsi tarvitsee turvallisia sukupuoliroolimalleja ja koska naistyöntekijällä on aina ”se äitiyden leima”, tarvitaan kipeästi myös miehen mallia. Monet lastensuojelulapsista ovat saaneet vääränlaisen mallin juuri miehestä, mies voi olla pelottava tai tuoda mieleen pelottavia asioita, miehen malli on saattanut myös kokonaan puuttua.

Haastatteluiden mukaan varhainen puuttuminen auttaa ongelmiin vaikuttamisessa. Lastensuojelutyöhön kuuluu myös vanhempien ja koko perheen tukeminen. Ongelmia saattaa monesti tuoda se, että vanhemmat eivät välttämättä näe ongelmien olemassaoloakaan, ei ymmärretä, että omissa toimissa on jotain väärää. Lastensuojeluasiakkuus tai ongelmat ovat ehkä alkaneet perheessä jo edellisessä sukupolvessa, varhaisessa vuorovaikutuksessa ja kiintymyssuhteessa on saattanut olla häiriöitä ja puutteita jo aikaisemmin, eikä ongelmia yksinkertaisesti nähdä, kun niitä ei omasta mielestä ole. Monet perheet jättävät myös perhetyön mahdollisuuden kokonaan käyttämättä.

Haastattelun mukaan perhetyössä on käytettävissä monenlaisia työskentelymalleja, esimerkiksi ”vuorovaikutusleikki”, joka on näyttämistä, juttelemista, mallintamista ja tukemista, Pesäpuu ry:n Lupaus lapselle -tuotteet: Valovoimapeli ja Elämän tärkeät asiat sekä Nalle-kortit, joita tuottaa Innovative Resources Australiasta. Tunteiden nimiä ja niiden olemassaoloa ja näyttämistä harjoitellaan korttien avulla.

”Sanotetaan tunteita, että mitä ne tarkoittavat. Se on yllättävän vaikeata joissakin perheissä. Jos se on aikuisille vaikeata, niin ei lapsille voi olla yhtään sen helpompaa. Jos eivät vanhemmat pysty tunnistamaan ja nimeämään niitä tunteitaan, niin miten lapsi voisi niitä pystyä.”

Ongelmia kuitenkin tuo esimerkiksi ajan puute, yksi työntekijä ei ehdi tekemään niin paljon, kun olisi tarvetta, resurssien puutteessa aika ei riitä intensiiviseen perhetyöhön. Eräänä perhetyön muotona on käytössä myös tukiperhe, jonka avulla lapsi saa kokemuksia niin sanotusta ”normaalista” perhe-elämästä ja vanhemmilla lapsilla käytetään myös tukihenkilöitä.

9.5 Riittävä aikuinen

Haastatteluista tuli ilmi, että yksikin aikuinen riittää: jo yhden aikuisen tuki pystyy eheyttämään minäkuvaa. Varsinkin lastensuojelulaitoksessa kävi ilmi, että lapsella saattaa olla tarve kiintyä juuri tiettyntyyppiseen aikuiseen ja hän valikoi sieltä joukosta sen yhden aikuisen. Monesti tämä aikuinen on juuri se, jonka kanssa kokeillaan rajoja ja hän on kiukuttelujen kohde. Lapsen puolelta tämä on luottamuksen osoitus.

9.6 Myöhäinen ongelmien julkitulo

Seuraava lastensuojelun sosiaalityöntekijän kuvaus konkretisoi auttamisen vaikuttavuuden, kun suurin osa lastensuojelun asiakkuuksista alkaa liian myöhään:

”Ne asiat tulevat meille niin myöhään, että lapset voivat olla jo murrosikäisiä, kun meille tullaan asiakkaaksi. Häiriöt ja puutteet ovat niin kasaantuneita ja niin monen vuoden takaa, että niihin puuttuminen ja niissä auttaminen on jo siinä vaiheessa tosi hankalaa, että jos puhutaan tosiaan 15-vuotiaasta lapsesta, joka on siihen asti jotenkin selvinnyt ilman, että on tavallaan jäänyt siihen haaviin, että tulisi meidän asiakkaaksi. Se mitä voidaan tehdä ja miten siihen voidaan puuttua, niin se on loppujen lopuksi aika vähäistä enää, mitä siinä kohtaa voidaan tehdä.”

Myöhäinen ongelmiin puuttuminen johtaa usein rajuun toimenpiteeseen eli lapsen sijoittamiseen, joka sekään ei aina ratkaise ongelmaa. Kuvaus jatkuu lapsen sijoittamisen jälkeisen itsenäistymisen ongelmalla.

”Laitoksessa voi mennä hyvinkin, kun siellä ollaan tiukoissa rajoissa, mutta sitten kun lähdetään 18-vuotiaana omilleen, niin sitten ”se elämä levähtää ihan täysin”. Ja ollaan nollapisteessä taas. Mitä aikaisemmin pystytään puuttumaan, niin sitä helpompi ja mitä myöhemmin asiat meille tulee tietoon, niin sitä vaikeampi on puuttua.”

10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimusetiikan ongelmat liittyvät pääasiassa itse tutkimustoimintaan, kuten tutkittavien informoimiseen aineiston keräämisessä ja analyysissä käytettävien menetelmien luotettavuuteen, anonymiteettiongelmiin sekä tutkimustulosten esittämistapaan. Toisaalta tutkimusetiikka on metodologinen seikka, jolloin kaikki tutkimuksessa tehdyt valinnat ovat moraalisia valintoja. Tutkimusaiheen eettiseen pohdintaan kuuluu selkiyttää se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Tutkittavien suojaan kuuluu selvittää osallistujille tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Siihen kuuluu myös osallistuvien vapaaehtoinen suostumus, luottamuksellisuus, nimettömyys, osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen sekä tieto siitä, mistä tutkimuksessa on kyse. Osallistujilla on myös oikeus odottaa tutkijalta vastuuntuntoa, eli tutkijan on noudatettava lupauksiaan eikä tutkimuksen rehellisyyttä saa vaarantaa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 125-129.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimusmenetelmien luotettavuutta käsitellään yleensä validiteetin ja reliabiliteetin käsittein. Validiteetin käsite tarkoittaa, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu ja reliabiliteetin käsite tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 133,135.)

Ihmistä ja kulttuuria koskevat kuvaukset ovat ainutlaatuisia, jolloin tapaustutkimuksen tekijä voi aiheellisesti ajatella, että perinteiset luotettavuuden ja pätevyyden arvioinnit eivät tule kysymykseen. Laadullisissa tutkimuksissa voi todeta monien tutkijoiden pohtineen, miten he kertoisivat lukijoilleen tarkasti, mitä he ovat tutkimuksessaan tehneet ja miten he ovat päätyneet saatuihin tuloksiin. Validius merkitsee laadullisessa tutkimuksessa kuvauksen ja sen selitysten sekä tulkintojen yhteensopivuutta. Tutkimuksen luotettavuutta

kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Laadullisessa aineiston analyysissä luokittelujen tekeminen on keskeistä. Tutkimuksen validiutta voidaan tarkentaa käyttämällä useita menetelmiä. Tästä tutkimusmenetelmien yhteiskäytöstä käytetään termiä triangulaatio. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232-233.)

Haastateltaville kerroimme etukäteen, mikä opinnäytetyömme aihe on, miksi valitsimme juuri heidät haastateltaviksemme ja mitä me heiltä haluamme kysyä. Kerroimme, miten aiomme aineistoa käyttää ja että emme kerro heistä nimillä vaan pelkillä ammattinimikkeillä. Opinnäytetyötä varten keräämämme aineistot ovat olleet vain meidän kahden saatavilla ja tutkimuksen valmistuttua hävitämme aineiston. Teoria-aineistoa kootessamme olemme pyrkineet käyttämään mahdollisimman tuoretta kirjallisuutta, tästä syystä aineistostamme löytyy myös Internet-lähteitä, koska esimerkiksi ”Lastensuojelun käsikirja” löytyy luotettavana ja päivitetynä Internetistä. Olemme toimineet tutkimusta tehdessämme tutkimusetiikan mukaisesti.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyömme tutkimustulokset voidaan kiteyttää seuraavasti: Lastensuojelutyöhön tuovat haasteita varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöissä tai puuttumisessa lapsen rikkoutunut minäkuva ja hukassa oleva vanhemmuus, tämän korvaamiseen tarvitaan ammatillista työtettä ja riittävää aikuisuutta. Oman haasteensa tuo myös ongelmien myöhäinen julkitulo. Alla oleva kaavio 4 havainnoi tutkimustulokset.

KUVIO 4. Tutkimustulokset

Tutkimuksen tuloksista nousi esiin resurssien puute. Tarvitaan enemmän ja aikaisemmin ammattitaitoista henkilökuntaa puuttumaan asioihin. Haastatteluissa sekä lastensuojelun teoriaosuudessamme korostetaan, kuinka ongelmia tulisi ennaltaehkäistä varhaisella puuttumisella ja vanhemmuuden tukemisella, jotta ongelmat eivät ehtisi kasaantua ja paisua liian suuriksi tai edetä sukupolvelta toiselle. Siltala on tullut samaan johtopäätökseen kirjoittaessaan, että varhaisen vuorovaikutuksen hoidon keskeisiä pyrkimyksiä

on katkaista sukupolvelta toiselle siirtyvä vuorovaikutusta vaurioittavien kohtaloiden jatkumo (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003, 271). Samaisessa kirjassa Kivijärvi toteaa yhtenevästi tutkimuksemme kanssa, että äidin saama sosiaalinen tuki auttaa häntä keskittymään paremmin vauvansa tarpeisiin myös vaikeina aikoina (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003, 258).

Resursseja tarvitaan myös työhön paneutumiseen ja jatkuvuuden turvaamiseen, jotta olisi aikaa eheyttää varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöiden tai puuttumisen aiheuttamaa rikkoutunutta minäkuvaa. Koska ongelmat eivät ole syntyneet hetkessä, ei niitä myöskään saa lyhyessä ajassa korjattua.

Tutkimusaineistosta nousi esille, että lastensuojelutyöhön tarvitaan myös kumpaakin sukupuolta olevia turvallisia roolimalleja. Isän ja lapsen välistä vuorovaikutusta ei tietojemme mukaan ole juuri tutkittu. Samaa on todennut Sinkkonen kertoessaan Fitzgeraldin ym. (1999) toivoneen, että tutkimuksissa huomio kiinnitettäisiin myös isän läsnäoloon eikä pelkästään puuttumiseen. Sinkkonen lisää, että tavoitteeseen on vielä pitkä matka. (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003, 266.)

Varhainen puuttuminen tulisi olla niin sanottua matalan kynnyksen puuttumista, jolloin apua tarvitsevat perheet jäisivät lastensuojelun ”haaviin” ajoissa. Kuten teoriaosuudessa jo mainittiin, kunnan tarjoama varhainen tuki vähentää perhekohtaista sekä lapsikohtaista lastensuojelun tarvetta. Tuki ei siinä kohdin voi olla pakollista, koska silloin tuesta ei ole apua perheelle. Tämä näkyi haastattelujen mukaan siinä, että perheet eivät välttämättä itse tunnista avun tarvetta eivätkä sitä tällöin osaa ajoissa hakea tai ottaa vastaan.

12 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Opinnäytetyössämme pystyimme hyödyntämään aikaisempia kokemuksiamme lastensuojelutyöstä. Matkan varrella moni asia, jota olimme työssä pohtineet, sai nimen eli käsitteellistyi. Opinnäytetyön tekeminen oli mielestämme hyvin mielenkiintoista ja opettavaista.

Olemme tyytyväisiä valitsemaamme toteutustapaan. Saimme haastateltavilta tietomme suoraan lasten kanssa arjessa tapahtuvasta työstä. Teemahaastattelu oli sopivan vapaamuotoinen käyttöömme. Keskustelu ei päässyt kuitenkaan riistäytymään käsistä haastattelun teemojen vuoksi, vaan niiden avulla oli helppo palata aiheeseen. Teemahaastattelun kysymyksistä saimme tietomme hakemamme asiat eikä kysymyksiä mielestämme tarvittu enempää.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan meillä on ollut samanlainen selkeä kuva työn etenemisestä ja sen päämäärästä. Emme ole joutuneet vääntämään asioista ja se on helpottanut työskentelyä. Uskommekin, että jos olisimme olleet kovin erilaisissa lähtökohdissa työstä tai matkan varrella näkemykset olisivat eriytyneet kovasti, olisimme jatkaneet omilla tahoillamme loppuun. Yhteisen työhistoriamme vuoksi pystyimme peilaamaan asioita samoihin kokemuksiin ja viedä niiden kautta tätä prosessia eteenpäin. Vaikka haastattelemamme lastensuojelulaitoksen yksikkö oli aikaisemmin työpaikkamme, niin haastattelussa pyrimme olemaan mahdollisimman objektiivisia ja saada kuuluviin työntekijöiden äänen. Emme kokeneet edes vaikeaksi tutkijan asemaan asettumista haastattelussa.

Opinnäyteprosessi oli mielestämme ”helppo” ja sujuva. Haastattelut sekä raportin kirjoittaminen sujuivat helpohkosti, ainoastaan työn rajaaminen ja aineiston yltäkylläisyys tuottivat haastetta. Haastavaa oli myös meille

aikaisemmin tuntematon alue eli haastatteluaineiston analysointi. Pyörittelimme aineistoa useita tunteja hienojen oppaiden vaatimalla tavalla ja hämmästyksellemme paperilla oli lauseenmuodossa oleva vastaus tutkimuskysymykseemme. Kaiken kaikkiaan olemme mielestämme suoriutuneet opinnäytetyön tekemisestä hyvin. Toivomme, että opinnäytetyöstämme olisi hyötyä varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen häiriöiden tai puuttumisen kanssa tekemisissä oleville.

Suuret kiitokset haluamme esittää niille raudanlujille ammattilaisille, jotka jakoivat kanssamme tämän kokemuksen ja mahdollistivat opinnäytetyömme onnistumisen.

LÄHTEET

- Becker-Weidman, Arthur & Shell, Deborah 2008. Auta lasta kiintymään – vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT-Kustannus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Laki lastensuojelusta 2007/417, 13.4.2007 Viitattu 10.2.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lapsiasiavaltuutettu, Tiesitkö, että lapsilla on omat oikeudet? –julkaisu 2007. Viitattu 10.2.2012.
http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLFE-8184.pdf. Tuloste tekijän hallussa.
- Lastensuojelun käsikirja 2012. Arvot ja periaatteet. Viitattu 10.2.2012.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/arvotjaperiaatteet/>
- Lastensuojelun käsikirja 2012. Avohuolto Viitattu 10.2.2012.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/>
- Lastensuojelun käsikirja 2012. Ehkäisevä lastensuojelu. Viitattu 10.2.2012.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/>
- Lastensuojelun käsikirja 2012. Huostaanotto. Viitattu 10.2.2012.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/>

- Lastensuojelun käsikirja 2012. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Viitattu 10.2.2012. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/lastensuojelun_palvelujarjestelma/
- Lastensuojelun käsikirja 2012. Sijaishuolto. Viitattu 10.2.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/>
- Niemelä, Pirkko; Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula 2003. Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva 1987. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Silvén, Maarit 2010. Varhaiset ihmissuhteet – Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva kustannus Oy.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Avohuollon tukitoimet. Viitattu 10.2.2012. http://www.stm.fi/lapset/palvelut_perheille/lastensuojelu/avohuollon_tukitoimet
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYKSET:

1. Miten määrittelet käsitteet:
 - varhainen vuorovaikutus?
 - varhainen kiintymyssuhde?

2. Miten varhaisen vuorovaikutuksen tai kiintymyssuhteen häiriöt tai puuttuminen näkyy työssäsi?

3. Minkälaisia haasteita varhaisen vuorovaikutuksen tai kiintymyssuhteen häiriöt tai puuttuminen tuo työhösi?

4. Miten voit tukea lasta, (ja hänen perhettään,) jolla on häiriöitä tai puutteita varhaisessa vuorovaikutuksessa tai kiintymyssuhteessa?